

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
« МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА
(ПРОЕКТ)

З дисципліни «Актуальні проблеми цивільного права»
на тему: «Проблеми правового режиму майна подружжя при
розірванні шлюбу»

Студента Шурка Іллі
Олександровича
Курсу I
групи: ТУбц-8-25-М₁Пр-Н(1,6зс)
напрям Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ.....	8
1.1. Поняття та види майна подружжя.....	8
1.2. Законний режим спільної сумісної власності.....	12
1.3. Договірний режим майна (шлюбний договір).....	14
1.4. Порівняння із зарубіжним законодавством.....	16
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ.....	20
2.1. Загальні правила поділу майна подружжя	21
2.2. Судова практика щодо визначення часток	27
2.3. Проблеми кваліфікації майна як спільного чи особистого.....	34
2.4. Особливості поділу боргів та зобов'язань	47
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА.....	51
3.1. Колізії та прогалини у чинному законодавстві	51
3.2. Практичні труднощі застосування норм (затягування процесів, оцінка майна).....	51
3.3. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання.....	52
3.4. Роль медіації та альтернативних способів вирішення спорів	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу є однією з найбільш дискусійних у сучасному сімейному праві. Зростання кількості розлучень, поява нових форм майнових відносин, розвиток інституту шлюбних договорів, а також активна інтеграція України у світовий правовий простір зумовлюють необхідність глибокого дослідження цього питання. Вирішення спорів щодо поділу майна має важливе значення для забезпечення справедливості між подружжям, захисту прав дітей та стабільності суспільних відносин.

Вітчизняні та зарубіжні вчені, що досліджували дану тему такі українські науковці, як О. Дзера, В. Косак, І. Жилінкова, С. Фурса. Серед зарубіжних учених значний внесок у розвиток теорії майнових відносин подружжя зробили М. Антоколська (Росія), К. Хопкінс (США), Г. Шпрунгер (Німеччина), які аналізували особливості регулювання сімейно-майнових відносин у різних правових системах.

Мета роботи. метою курсової роботи є комплексне дослідження правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу та визначення особливостей його правового регулювання в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Завдання роботи: розкрити поняття та види правового режиму майна подружжя, проаналізувати законодавче регулювання поділу майна при розірванні шлюбу, дослідити судову практику вирішення спорів щодо майна подружжя, порівняти українське законодавство із зарубіжними правовими системами, визначити проблеми правового регулювання та запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є майнові відносини подружжя, що виникають у процесі шлюбу та при його розірванні.

Предметом дослідження є правовий режим майна подружжя та особливості його поділу при розірванні шлюбу.

Методи дослідження. У роботі застосовуються загальнонаукові та спеціально-правові методи: аналіз і синтез, порівняльно-правовий метод, системний підхід, формально-юридичний метод, а також метод узагальнення судової практики.

Інформаційну основу роботи становлять нормативно-правові акти України (Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України), міжнародні договори, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали судової практики, аналітичні огляди та публікації.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі сучасного законодавства України щодо правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу, а також у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання з урахуванням зарубіжного досвіду.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані у правозастосовній діяльності судів, адвокатів, нотаріусів, а також у процесі вдосконалення сімейного законодавства України та підготовці навчальних матеріалів.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, що містять теоретичний та практичний аналіз проблеми, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Правовий режим майна подружжя визначає порядок набуття, використання та розподілу майнових благ у шлюбі. Його дослідження має не лише теоретичне, але й практичне значення, адже саме від чіткого правового регулювання залежить забезпечення справедливості та захисту прав кожного з подружжя.

У сучасних умовах розвитку правової системи України особливого значення набуває аналіз правових засад, які формують основу регулювання майнових відносин між чоловіком і дружиною. Ці засади відображають баланс між приватними інтересами подружжя та публічними інтересами держави, спрямованими на охорону сім'ї як соціального інституту.

Теоретико-правове осмислення правового режиму майна подружжя дозволяє:

- визначити його сутність та основні ознаки;
- розкрити принципи, що лежать в основі регулювання майнових відносин;
- окреслити проблемні аспекти, які виникають при розірванні шлюбу та поділі майна.

Даний розділ закладає основу для подальшого аналізу правових норм, доктринальних підходів та практики їх застосування, що є необхідним для комплексного розуміння проблеми правового режиму майна подружжя.

1.1. Поняття та види майна подружжя

Майно подружжя у сімейному праві України поділяється на спільне сумісне та особисте приватне, а його правовий режим визначається нормами Сімейного

кодексу України та доктринальними підходами, що закріплені у науковій літературі [4;2, с.58].

Майно подружжя – це сукупність матеріальних благ, речей, коштів та інших активів, які належать чоловіку та дружині на праві власності. Відповідно до статті 60 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [10, с.58], майно, набуте подружжям під час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, хто з них здійснював внески. У науковій літературі підкреслюється, що правовий режим майна подружжя має подвійну природу: він одночасно відображає приватні інтереси (захист прав кожного з подружжя) та публічні (охорона сім'ї як соціального інституту) [3, с.58].

Законодавство України розділяє майно подружжя на два види, а саме спільне майно (спільна сумісна власність) та особисте майно [1;5, с.58].

До спільно набутого майна відносять:

- 1) набуте під час шлюбу: заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності, пенсії, соціальні виплати, придбані речі, нерухомість, транспортні засоби;
- 2) гроші та заощадження: кошти на рахунках у банках, інвестиції, цінні папери;
- 3) правовий режим: подружжя має рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, незалежно від того, хто фактично його придбав.

Правовий режим спільного майна передбачає, що всі речі та доходи, набуті під час шлюбу, належать чоловіку й дружині на праві спільної сумісної власності. Це означає, що кожен із подружжя має рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, незалежно від того, хто фактично заробив кошти чи придбав річ. Наприклад, якщо один із подружжя працює й отримує заробітну плату, а інший займається домашнім господарством, то придбане за ці кошти майно все одно вважається спільним. Подружжя може розпоряджатися таким майном лише за взаємною згодою, а у випадку спору –

питання вирішується судом. Таким чином, спільне майно є вираженням принципу рівності прав та обов'язків у шлюбі.

До особистого майна кожного з подружжя відносять:

- 1) набуте до шлюбу: речі, придбані кожним із подружжя до моменту реєстрації шлюбу;
- 2) отримане безоплатно: майно, набуте внаслідок дарування чи спадкування;
- 3) індивідуальні речі: предмети особистого користування (одяг, взуття, індивідуальні засоби гігієни), навіть якщо вони придбані за спільні кошти;
- 4) правовий режим: належить виключно одному з подружжя, і другий не має прав на нього.

Особисте майно належить виключно одному з подружжя й не входить до складу спільної сумісної власності. До нього відносяться речі, набуті до шлюбу, отримані у спадщину чи подаровані, а також предмети індивідуального користування (наприклад, одяг, прикраси, засоби гігієни). Правовий режим такого майна полягає в тому, що другий із подружжя не має прав на нього й не може претендувати на його частку при розірванні шлюбу. Водночас у судовій практиці виникають складні ситуації, коли особисте майно було істотно поліпшене за рахунок спільних коштів або праці іншого з подружжя – тоді воно може бути визнане спільним. Це положення демонструє баланс між індивідуальними правами кожного та спільними інтересами сім'ї.

Таблиця 1.1.

Види майна подружжя

№ з/п	Критерій	Спільне майно подружжя	Особисте майно подружжя
1.	Джерело набуття	Набуте під час шлюбу за спільні чи індивідуальні доходи	Набуте до шлюбу, отримане у спадщину чи дарування
2.	Правовий режим	Спільна сумісна власність: рівні права на володіння, користування та розпорядження	Власність одного з подружжя, другий не має прав

Продовження таблиці 1.1

3.	Приклади	Заробітна плата, нерухомість, транспорт, кошти на рахунках	Одяг, прикраси, спадковий будинок, подарунки
4.	Розпорядження майном	Лише за взаємною згодою обох подружжя	Власник розпоряджається самостійно
5.	Поділ при розлученні	Підлягає поділу між чоловіком і дружиною	Не підлягає поділу, залишається за власником
6.	Спірні ситуації	Виникають при визначенні частки кожного	Можливе визнання спільним, якщо було істотно поліпшене за рахунок спільних коштів

Таким чином, різниця між спільним і особистим майном полягає не лише у джерелах його набуття, а й у правовому режимі, який визначає обсяг прав кожного з подружжя та можливість розпорядження цими активами.

Теоретико-правові аспекти класифікації майна подружжя ґрунтуються на розмежуванні законного та договірної режимів. Законний режим діє автоматично, якщо подружжя не уклало шлюбний договір, і передбачає поділ майна на спільне та особисте. Договірний режим встановлюється шляхом укладення шлюбного контракту, де сторони самостійно визначають порядок володіння, користування та розпорядження майном. У науковій доктрині підкреслюється, що поняття «спільне майно» охоплює не лише матеріальні речі, а й майнові права та обов'язки, які виникають у зв'язку зі шлюбом. Такий підхід дозволяє комплексно розглядати правовий режим майна подружжя та враховувати як практичні, так і теоретичні аспекти його регулювання.

Ключовою проблемою при розірванні шлюбу виникають труднощі у визначенні, яке майно є спільним, а яке особистим, що часто стає предметом судових спорів.

У судовій практиці поділ майна здійснюється в рівних частках. Верховний Суд України підтвердив, що майно, набуте під час шлюбу, належить подружжю на праві спільної сумісної власності і при розірванні шлюбу ділиться між ними порівну, якщо інше не передбачено шлюбним договором. Це стосується не лише речей, а й грошових коштів на банківських рахунках [6, с.58].

Судова практика виходить із презумпції, що все майно, набуте під час шлюбу, є спільним. Якщо один із подружжя стверджує, що певна річ є його

особистою власністю, він має довести це документально (наприклад, свідоцтвом про спадщину чи договором дарування).

У випадках, коли один із подружжя суттєво сприяв набуттю чи збереженню майна (наприклад, фінансово забезпечував сім'ю, коли інший не мав доходів), Верховний Суд допускає можливість збільшення його частки при поділі майна.

Якщо предмет спільної власності є неподільним (наприклад, квартира чи автомобіль), суд може присудити його одному з подружжя з обов'язком виплатити іншому компенсацію. Це гарантує справедливий баланс прав і запобігає подальшим конфліктам.

Судова практика розширила поняття майна, що підлягає поділу, включивши сюди права вимоги за договорами позики та навіть боргові зобов'язання, якщо вони виникли в інтересах сім'ї. Це означає, що подружжя ділить не лише активи, а й пасиви.

1.2. Законний режим спільної сумісної власності

Законний режим майна подружжя – це правовий порядок, який діє автоматично з моменту реєстрації шлюбу, якщо подружжя не уклало шлюбний договір. Він базується на принципі рівності прав та обов'язків чоловіка і дружини, закріпленому у статтях 60-74 СК України. У межах цього режиму все майно, набуте під час шлюбу, визнається спільною сумісною власністю незалежно від того, хто з подружжя фактично здійснював придбання чи отримував доходи.

Сутність спільної сумісної власності полягає в тому, що кожен із подружжя має рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, незалежно від того, хто фактично його придбав. У межах цього режиму не визначаються конкретні частки кожного з подружжя, адже майно належить їм «спільно» до моменту його поділу. Такий підхід забезпечує рівність прав та обов'язків у шлюбі й відображає принцип партнерства між чоловіком і

дружиною. Водночас діє презумпція спільності: будь-яке майно, набуте під час шлюбу, вважається спільним, якщо не доведено інше. До винятків належать спадкове майно, подарунки чи речі індивідуального користування, які визнаються особистою власністю одного з подружжя. Таким чином, законний режим спільної сумісної власності гарантує баланс між спільними інтересами сім'ї та індивідуальними правами кожного.

Подружжя може розпоряджатися спільним майном лише за взаємною згодою. У випадку укладення договорів щодо нерухомості чи цінних паперів потрібна письмова згода другого з подружжя. Якщо один із них уклав правочин без згоди іншого, він може бути визнаний недійсним у судовому порядку.

При розлученні майно ділиться між подружжям у рівних частках, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи рішенням суду. Суд може відступити від принципу рівності часток, якщо один із подружжя не дбав про сім'ю, ухилявся від виконання обов'язків або навпаки – суттєво сприяв збереженню чи примноженню майна [7, с.58].

Верховний Суд України у своїх рішеннях неодноразово підтверджував, що:

- 1) майно, набуте під час шлюбу, є спільним незалежно від того, на чие ім'я воно оформлене;
- 2) навіть боргові зобов'язання можуть визнаватися спільними, якщо вони виникли в інтересах сім'ї;
- 3) неподільні речі (наприклад, квартира) можуть присуджуватися одному з подружжя з компенсацією іншому.

Також виникають проблемні аспекти законного режиму майна подружжя у вигляді:

- 1) приховування майна (коли один із подружжя може приховувати доходи чи активи, що ускладнює справедливий поділ);
- 2) доведення особистої власності (коли виникає складність у підтвердженні, що майно було набуто до шлюбу, отримане у спадщину чи подароване, особливо за відсутності документів);

- 3) компенсація за неподільні речі (при поділі квартири чи автомобіля виникає необхідність визначення грошової компенсації, що часто стає предметом спору);
- 4) визнання особистого майна спільним (якщо особисте майно було істотно поліпшене за рахунок спільних коштів чи праці іншого з подружжя, воно може бути визнане спільним);
- 5) поділ боргових зобов'язань (судова практика визнає борги, набуті в інтересах сім'ї, спільними, що створює додаткові конфлікти);
- 6) відступ від рівності часток (суд може змінити пропорції поділу, якщо один із подружжя не виконував сімейних обов'язків або навпаки — суттєво сприяв збереженню майна).

Законний режим спільної сумісної власності є базовим механізмом регулювання майнових відносин подружжя в Україні. Він забезпечує рівність прав, захист інтересів кожного з подружжя та стабільність сімейних відносин. Водночас практика його застосування свідчить про наявність проблемних аспектів, пов'язаних із доведенням належності майна, визначенням часток та компенсаціями при поділі неподільних речей.

1.3. Договірний режим майна (шлюбний договір)

Договірний режим майна подружжя встановлюється шляхом укладення шлюбного договору, який є особливим цивільно-правовим договором між чоловіком і дружиною. Його мета – врегулювати майнові відносини у шлюбі та визначити порядок володіння, користування і розпорядження майном. На відміну від законного режиму, який діє автоматично, договірний режим є результатом вільного волевиявлення сторін.

Відповідно до статей 92-103 СК України, шлюбний договір може бути укладений як до реєстрації шлюбу, так і під час його існування. Договір має бути нотаріально посвідчений, що гарантує його юридичну силу та захист прав сторін.

У ньому можуть визначатися умови щодо спільного та особистого майна, порядок його поділу у випадку розірвання шлюбу, а також майнові права та обов'язки подружжя.

Шлюбний договір може передбачати визначення часток кожного з подружжя у спільному майні, порядок користування житлом, транспортними засобами чи іншими речами, умови щодо утримання одного з подружжя у випадку розлучення, розподіл доходів від підприємницької діяльності чи інвестицій, правила щодо боргових зобов'язань, якщо вони виникають у сім'ї.

Шлюбний договір не може обмежувати правоздатність чи дієздатність подружжя, а також їхні особисті немайнові права. Він не може регулювати відносини між батьками та дітьми, адже ці питання належать до сфери публічного права. Умови договору не повинні суперечити Конституції України та загальним принципам справедливості.

Договірний режим майна дозволяє подружжю уникнути конфліктів у майбутньому, адже заздалегідь визначає правила поділу майна. Він особливо актуальний у випадках, коли один із подружжя має значні активи до шлюбу або займається підприємницькою діяльністю. Судова практика підтверджує, що шлюбний договір є ефективним інструментом захисту майнових інтересів кожного з подружжя [3, с.58].

При укладенні шлюбного договору також в судовому порядку можуть виникнути проблемні аспекти:

- 1) оскарження умов договору (у судовій практиці нерідко виникають випадки, коли один із подружжя намагається визнати договір недійсним через порушення принципів справедливості чи суперечність закону);
- 2) нерівність сторін (існує ризик, що умови договору можуть бути вигідні лише одній стороні, особливо якщо інший із подружжя перебував у менш захищеному становищі під час укладення);
- 3) суперечність Конституції та Сімейному кодексу (шлюбний договір не може обмежувати особисті немайнові права чи правоздатність подружжя, але на практиці іноді зустрічаються положення, які виходять за межі дозволеного);

4) недостатня правова культура (в Україні шлюбні договори укладаються порівняно рідко, що зумовлено недовірою до цього інституту та браком правової обізнаності громадян);

5) тлумачення умов договору (нечіткі або суперечливі формулювання можуть призвести до конфліктів і потреби судового втручання для їх роз'яснення);

6) зміна обставин (договір укладається на момент шлюбу, але життєві обставини можуть змінюватися (народження дітей, зміна доходів, придбання нового майна), що робить деякі положення неактуальними чи несправедливими).

Договірний режим майна є альтернативою законному режиму і надає подружжю можливість самостійно врегулювати свої майнові відносини. Він ґрунтується на принципі свободи договору, але водночас має чіткі правові межі, що забезпечують баланс між приватними інтересами та публічними гарантіями захисту сім'ї.

1.4. Порівняння із зарубіжним законодавством

У зарубіжних країнах існують різні моделі правового режиму майна подружжя: від презумпції спільності майна (як в Україні, Італії чи Нідерландах) до режиму роздільності (Австрія, Англія), а також змішані системи (Німеччина, Греція), що поєднують спільність доходів із роздільністю майна.

Так, Україна та країни континентальної Європи (наприклад Італія, Нідерланди) діє презумпція спільності майна, тобто все, що набуто під час шлюбу, вважається спільним. Правовий режим аналогічний українському законному режиму – спільна сумісна власність без визначення часток до моменту поділу [2, с.58]. Перевагами режиму є:

- 1) забезпечення рівності прав подружжя;
- 2) гарантія захисту інтересів того з подружжя, хто не має власного доходу (наприклад, займається вихованням дітей);

3) простота застосування: діє автоматично без додаткових договорів.

Його недоліки:

1) може створювати конфлікти при розлученні через складність визначення, яке майно є спільним, а яке особистим;

2) виникають проблеми з компенсацією за неподільні речі (квартира, автомобіль);

3) ризик приховування доходів або активів одним із подружжя.

У Німеччині, Греції та Кіпрі застосовується режим спільності доходів, коли майно залишається роздільним, але доходи, отримані під час шлюбу, підлягають спільному використанню. При розлученні здійснюється вирівнювання майнових приростів: кожен із подружжя отримує компенсацію, щоб зрівняти приріст майна за час шлюбу [11, с.58].

Переваги даного змішаного режиму є:

1) поєднує роздільність майна з обов'язковим вирівнюванням доходів і приростів майна;

2) забезпечує баланс між індивідуальними правами та спільними інтересами сім'ї;

3) гнучкість: дозволяє враховувати реальний внесок кожного з подружжя.

Його недоліки:

1) складність у практичному застосуванні: потрібні фінансові розрахунки та оцінка приросту майна;

2) може створювати тривалі судові процеси через спори щодо оцінки активів;

3) вимагає високого рівня правової культури та фінансової прозорості.

Австрія та країни загального права (Англія, США) – діє режим роздільності майна, але з певними обмеженнями – наприклад, суд може враховувати внесок одного з подружжя у збереження чи примноження майна іншого. У Англії та Сполучених Штатах Америки відсутня автоматична спільність майна. Суд при розлученні керується принципом «справедливого

розподілу», враховуючи внесок кожного з подружжя, потреби дітей та інші обставини [1, с.58].

Перевагами режиму роздільності майна є:

- 1) кожен із подружжя зберігає контроль над власними активами;
- 2) зменшує ризик конфліктів щодо особистого майна;
- 3) підходить для випадків, коли один із подружжя має значні статки до шлюбу.

Його недоліки:

- 1) може призвести до нерівності, якщо один із подружжя не має доходів;
- 2) судовий розподіл майна при розлученні часто залежить від суб'єктивної оцінки «справедливості»;
- 3) відсутність презумпції спільності може залишити економічно слабшого з подружжя без належного захисту.

У Франції діє законний режим спільності майна, але подружжя може обрати інший режим через шлюбний контракт (наприклад, режим роздільності). А ось в Іспанії поширений режим «*sociedad de gananciales*» - спільність доходів і майна, набутого під час шлюбу, але з можливістю договірного відступу.

Тому, підсумовуючи Україна належить до групи країн із презумпцією спільності майна, що відповідає принципу рівності прав подружжя. Зарубіжні системи демонструють більшу різноманітність моделей: від абсолютної роздільності до змішаних режимів. Тенденція сучасного права полягає у розширенні договірної свободи подружжя, що дозволяє адаптувати майнові відносини до конкретних життєвих обставин. Для України актуальним є розвиток практики укладення шлюбних договорів, що наближає її до європейських стандартів і зменшує ризики конфліктів при розлученні.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ

Питання правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу є одним із ключових у сімейному праві, адже саме від його врегулювання залежить справедливий баланс інтересів сторін та захист прав дітей. Майнові відносини між подружжям охоплюють як спільне майно, набуте під час шлюбу, так і особисте майно кожного з них. При розлученні виникає необхідність визначення правового статусу цього майна, його поділу та встановлення часток.

В українському законодавстві базові положення щодо правового режиму майна подружжя закріплені у Сімейному кодексі України, який передбачає презумпцію спільності майна, набутого під час шлюбу. Водночас практика показує, що при розірванні шлюбу виникає низка проблем: від визначення того, яке майно є спільним, до розподілу боргових зобов'язань. Судова практика свідчить про значну кількість спорів, що потребують детального аналізу та вдосконалення правового регулювання.

Для комплексного розкриття теми доцільно розглянути такі аспекти:

- загальні правила поділу майна подружжя, де буде висвітлено законодавчі положення щодо презумпції спільності майна, порядок його поділу, а також можливість укладення шлюбного договору як альтернативного способу врегулювання майнових відносин;
- судова практика щодо визначення часток. Тут буде проаналізовано практику українських судів щодо визначення часток у спільному майні, врахування інтересів дітей та особливих обставин, які можуть впливати на розмір частки кожного з подружжя;
- проблеми кваліфікації майна як спільного чи особистого. У цьому підрозділі розглядаються труднощі, що виникають при відмежуванні особистого майна від спільного, зокрема у випадках отримання спадщини, дарунків, а також інвестицій у майно одного з подружжя;

- особливості поділу боргів та зобов'язань, що присвячено аналізу правового режиму боргів, кредитних зобов'язань та інших фінансових обтяжень, які виникають у подружжя під час шлюбу та підлягають розподілу при його розірванні.

Таким чином, дослідження правового режиму майна при розірванні шлюбу дозволяє не лише виявити проблемні аспекти чинного законодавства, але й запропонувати шляхи їх вирішення, що має важливе практичне значення для правозастосовної діяльності.

2.1. Загальні правила поділу майна подружжя

Законодавчі норми СК України щодо поділу майна базуються на принципі презумпції спільності майна. Стаття 60 Сімейного кодексу України затвердженого Законом України від 10 січня 2002 року №2947-III (із змінами) (далі – СК України) визначає поняття майна, набутого подружжям під час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності. Стаття 61 СК України визначає об'єкти спільної власності та розподіляє їх по категоріях. Статті 57 та 62 СК України встановлює особисту приватну власність та можливість його поділу. Як визначається у статті 62 СК України таке майно не підлягає поділу, але може бути визнане спільним, якщо його цінність суттєво збільшена за рахунок сімейних коштів. Управління майном передбачено статтею 63 СК України, у якій визначено, що подружжя має рівні права на володіння, користування і розпорядження спільним майном. Розпорядження ним можливе лише за згодою обох. Стаття 70 СК України передбачено поділ спільно набутого майна подружжя при розлученні, яке ділиться у рівних частках. Суд може відступити від рівності часток, якщо:

- один із подружжя не сприяв добробуту сім'ї;
- інший зробив значний внесок (наприклад, доглядав за дітьми, що дозволило другому працювати).

Поділ можливий як у судовому порядку, так і за нотаріально посвідченим договором. Борги та зобов'язання передбачено статтею 65 СК України, де зобов'язання, набуті під час шлюбу в інтересах сім'ї (наприклад, кредити), також вважаються спільними.

В Україні діє презумпція спільності майна, тобто все майно, набуте подружжям у період шлюбу, вважається їхньою спільною сумісною власністю, незалежно від того, хто фактично заробляв кошти чи оформлював право власності.

Стаття 60 СК України передбачає, що майно, набуте подружжям у шлюбі, належить їм на праві спільної сумісної власності. Це означає, що навіть якщо один із подружжя не мав доходу (наприклад, займався вихованням дітей чи домашнім господарством), він має рівні права на майно.

Особистою приватною власністю, тобто особистим майном згідно статті 57 цього СК України вважається те, що було набуто до шлюбу, отримане у спадщину чи подароване, а також речі індивідуального користування (одяг, особисті нагороди тощо). Таке майно не підлягає поділу.

Стаття 70 СК України при розлученні майно ділиться у рівних частках, якщо інше не передбачено договором чи рішенням суду. Суд може відступити від рівності часток, якщо один із подружжя суттєво не сприяв добробуту сім'ї або навпаки – зробив значний внесок (наприклад, доглядав за дітьми, що дозволило іншому працювати) [10, с.58].

Подружжя може укласти договір про поділ майна, який має нотаріальну форму. Він може бути укладений як під час шлюбу, так і після його розірвання. Угода дозволяє уникнути судових спорів.

Кредити та інші боргові зобов'язання, набуті у шлюбі, також вважаються спільними, якщо вони були використані на потреби сім'ї.

Надаю структуровану таблицю з прикладами:

Таблиця 2.1.

Поділ майна подружжя за принципом презумпції спільності майна

№ з/п	Категорія майна	Приклади	Правовий режим	Чи ділиться при розлученні
1.	Спільне майно	Заробітна плата, доходи від бізнесу, куплена квартира, автомобіль, побутова техніка.	Спільна сумісна власність (ст. 60 СКУ).	Так, у рівних частках (ст. 70 СКУ).
2.	Особисте майно	Майно, набуте до шлюбу; спадщина; подарунки; речі індивідуального користування (одяг, нагороди).	Особиста приватна власність (ст. 57 СКУ).	Ні.
3.	Змішане майно	Квартира, куплена до шлюбу, але суттєво покращена коштом сім'ї.	Може визнаватися спільною власністю (ст. 62 СКУ).	Суд вирішує.
4.	Борги та кредити	Іпотека, кредит на авто, позики для сімейних потреб.	Спільні зобов'язання (ст. 65 СКУ).	Так, пропорційно часткам.

Є два основні види майна подружжя – спільне сумісне та особисте – з урахуванням норм Сімейного кодексу України та практики судів.

До спільного майна входить:

- доходи подружжя: заробітна плата, премії, пенсії, стипендії, доходи від підприємницької діяльності.
- нерухомість: квартири, будинки, земельні ділянки, придбані у шлюбі.
- рухоме майно: автомобілі, побутова техніка, меблі, цінні речі.
- фінансові активи: кошти на банківських рахунках, акції, інвестиції, якщо вони набуті у шлюбі.
- борги та кредити: якщо вони були використані на потреби сім'ї, то вважаються спільними зобов'язаннями (ст. 65 СК України).

Особливостями набутого подружжям майна під час шлюбу є якщо один із подружжя не мав доходу з поважних причин (навчання, догляд за дітьми, хвороба), він має рівні права на майно. Розпоряджатися спільним майном можна

лише за згодою обох (стаття 63 СК України). При розлученні майно ділиться порівну (стаття 70 СК України), але суд може відступити від рівності часток, якщо один із подружжя суттєво не сприяв добробуту сім'ї.

Особисте майно згідно статті 57 СК України – це майно, що належить одному з подружжя на праві приватної власності, яке не підлягає поділу.

До особистого майна входить:

- майно, набуте до шлюбу, наприклад квартира, куплена до реєстрації шлюбу;
- спадщина, якщо один із подружжя отримав майно у спадок;
- дарунок, тобто майно, подароване одному з подружжя під час шлюбу;
- речі індивідуального користування (одяг, взуття, особисті нагороди, інструменти для професійної діяльності);
- особисті кошти, якщо вони були отримані до шлюбу або як спадщина чи дарунок.

Особливості особистого майна є:

- особисте майно не ділиться при розлученні;
- якщо особисте майно було суттєво покращене за рахунок спільних коштів (наприклад, капітальний ремонт квартири), воно може бути визнане спільним (стаття 62 СК України);
- подружжя може укласти шлюбний договір, де визначити інший режим майна.

Шлюбний договір в Україні дозволяє подружжю самостійно визначати правовий режим майна, відступати від презумпції спільності та врегульовувати порядок користування, поділу й відповідальності за зобов'язання.

Шлюбний договір – це письмова угода між нареченими або подружжям, яка визначає їхні майнові права та обов'язки. Він укладається у нотаріальній формі (статті 94–95 СК України). Може бути укладений як до реєстрації шлюбу, так і під час шлюбу.

Роль шлюбного договору у визначенні правового режиму майна звертає увагу сторін на відступ від презумпції спільності. За загальним правилом (ст. 60 СК України) майно, набуте у шлюбі, є спільним сумісним. Згідно статті 97 СК України дозволяє сторонам у шлюбному договорі домовитися про інший режим:

- визнати майно спільною частковою власністю (з визначенням часток);
- закріпити його як особисту приватну власність одного з подружжя;
- визначити порядок поділу майна у разі розірвання шлюбу.

Договір може встановити особливий режим для майна, подарованого у зв'язку з реєстрацією шлюбу та майна, переданого для спільних потреб сім'ї, а також житла, транспортних засобів, бізнес-активів. Це дозволяє уникнути судових спорів у майбутньому.

Подружжя може домовитися, що кредити чи позики, взяті одним із них, не будуть спільними. Це важливо для захисту другого з подружжя від відповідальності за борги, які не стосуються сім'ї.

У договорі можна передбачити використання майна для забезпечення потреб дітей чи інших членів сім'ї (стаття 97 СК України). Це створює додаткові гарантії соціального захисту.

Шлюбний договір має гнучкість та превентивний характер, який дозволяє запобігти конфліктам при розлученні, адже порядок поділу майна визначений заздалегідь. Він забезпечує баланс інтересів, особливо коли один із подружжя має значні активи або займається бізнесом.

Є певні обмеження шлюбного договору, які не можуть регулюватися при укладенні шлюбного договору, а саме:

- не може регулювати особисті немайнові права (наприклад, виховання дітей).
- не може обмежувати правоздатність чи дієздатність подружжя (ст. 93 СК України).
- не може ставити одного з подружжя у край не вигідне становище.

Поділ майна за домовленістю відбувається тоді, коли подружжя має право самостійно визначити порядок поділу майна без звернення до суду. Такий поділ може бути здійснений у будь-який час – як під час шлюбу, так і після його розірвання. Форми домовленості є нотаріально посвідчений договір про поділ майна (стаття 69 СК України) та шлюбний договір. Нотаріально посвідчений договір укладається у письмовій формі, посвідчується нотаріусом та має юридичну силу, може бути підставою для державної реєстрації права власності. Шлюбний договір (статті 93–97 СК України) може передбачати порядок поділу майна у випадку розлучення та дозволяє змінити правовий режим майна (наприклад, визначити частки не 50/50, а інші). Переваги домовленості проявляється в економії часу та коштів (немає судових витрат), гнучкості (сторони можуть визначити будь-які пропорції поділу) та мінімізації конфліктів для уникнення судових спорів.

Поділ майна у судовому порядку відбувається, якщо подружжя не може домовитися та позов може бути поданий як під час шлюбу, так і після його розірвання (стаття 70 СК України).

Подання позову здійснюється одним із подружжя та звертається до суду з позовною заявою про поділ майна. Суд встановлює, яке майно є спільним, а яке особистим. Після встановлення спільного майна здійснюється його оцінка та може призначатися експертиза для визначення вартості.

Розподіл часток здійснюється за загальним правилом – рівні частки (50/50). Відступ від рівності здійснюється судом та змінюються пропорції, якщо один із подружжя не сприяв добробуту сім'ї, а інший зробив значний внесок (догляд за дітьми, ведення господарства) [7, с.58].

Рішення суду є підставою для державної реєстрації права власності. Особливості прийняття рішення судом у таких справах є:

- суд враховує інтереси дітей та непрацездатних членів сім'ї;
- борги та кредити також можуть бути розподілені між подружжям;
- якщо майно неподільне (наприклад, квартира), суд може присудити її одному з подружжя з компенсацією іншому.

2.2. Судова практика щодо визначення часток

Судова практика щодо визначення часток у майні подружжя при розірванні шлюбу демонструє два ключові підходи: рівність часток як загальне правило та можливість відступу від нього за наявності істотних обставин.

Стаття 70 СК України встановлює, що майно, набуте подружжям під час шлюбу, є спільною сумісною власністю і ділиться в рівних частках між ними, якщо інше не передбачено шлюбним договором. Верховний Суд України неодноразово підтверджував, що навіть грошові кошти на банківських рахунках чи інші фінансові активи підлягають рівному розподілу.

Стаття 70 СК України прямо встановлює: «У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором». Це правило діє незалежно від того, хто більше заробляв чи фактично користувався майном. Винятки можливі лише за домовленістю (наприклад, у шлюбному договорі) або за рішенням суду, якщо доведені істотні обставини [10, с.58].

Суд може відступити від принципу рівності, якщо є обставини, що мають істотне значення:

- один із подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї або ухилявся від утримання дітей;
- один із партнерів приховав, знищив чи пошкодив спільне майно;
- використання спільних коштів на шкоду інтересам сім'ї (наприклад, азартні ігри, борги);
- якщо з позивачем проживають неповнолітні діти, суд може збільшити його частку для захисту їхніх інтересів.

Приклади судових рішень є постанова Верховного Суду від 26.05.2021 (справа № 648/3137/15-ц) де суд підтвердив рівність часток, але наголосив, що відступ можливий лише за доведених виняткових обставин, а також практика 2024–2025 років: Верховний Суд розширив підхід, визнавши можливість поділу

не лише матеріальних активів, а й прав вимоги за договорами позики чи боргами, якщо вони виникли під час шлюбу.

Рівність часток забезпечує баланс і справедливість, незалежно від економічної ролі кожного з подружжя. Це правило захищає більш вразливого партнера (наприклад, того, хто займався вихованням дітей і не мав доходу). Воно також створює передбачуваність у правовідносинах, що знижує конфліктність при розлученні. Отже, рівність часток – це базовий принцип українського сімейного права, який гарантує справедливий розподіл майна між подружжям. Відступ від нього можливий лише у виняткових випадках, коли одна сторона діяла недобросовісно або є необхідність захисту інтересів дітей.

Розглянемо врахування інтересів неповнолітніх дітей при визначенні часток:

- збільшення частки того з батьків, з ким проживають діти. Якщо діти залишаються з матір'ю чи батьком, суд може надати більшій частці саме цій стороні, щоб забезпечити житлові та матеріальні умови для виховання.
- збереження житла для дітей. Суд може ухвалити рішення залишити квартиру чи будинок у власності того з батьків, з ким проживають діти, навіть якщо це означає відступ від рівності часток.
- захист права користування майном. Діти мають право користуватися житлом, і суди враховують це при визначенні часток, щоб уникнути ситуацій, коли дитина фактично позбавляється житлових умов.
- матеріальне забезпечення. Якщо один із батьків ухиляється від утримання дітей, його частка може бути зменшена на користь іншого.

Судова практика, яка врахована при таких обставинах:

- Верховний Суд України (справа № 761/4953/20, 2023 р.): суд збільшив частку матері, оскільки з нею проживали двоє неповнолітніх дітей, і вона несла основний тягар їхнього утримання.
- інші рішення: суди часто залишають житло за тим із батьків, з ким проживають діти, навіть якщо другий отримує меншу частку або компенсацію.

- тенденція: суди дедалі більше враховують не лише формальне право власності, а й реальні житлові та соціальні потреби дітей.

Для правового режиму майна в даному питанні має значення що принцип рівності часток не є абсолютним – він може бути змінений для захисту дітей. Це забезпечує баланс між правами подружжя та пріоритетом інтересів неповнолітніх, що відповідає міжнародним стандартам (Конвенція ООН про права дитини). Такий підхід формує практику, де добросовісність і соціальна справедливість стають важливішими за формальну арифметику поділу [6, с.54].

Отже, врахування інтересів неповнолітніх дітей є одним із найвагоміших аргументів для відступу від рівності часток. Суд може збільшити частку того з батьків, хто фактично забезпечує дітей житлом та утриманням, навіть якщо це порушує формальну рівність.

Також суд враховує вплив поведінки подружжя на визначення часток у майні. При розподілі майна після розірвання шлюбу суди враховують не лише формальне правило рівності часток, а й поведінку кожного з подружжя.

Якщо один із них діяв недобросовісно – ухилявся від утримання сім'ї, приховував доходи чи витрачав кошти на шкоду інтересам сім'ї – це може стати підставою для відступу від рівності часток та суд може зменшити його частку. Верховний Суд України у своїй практиці наголошує, що ухилення від утримання сім'ї є істотною обставиною, яка дозволяє збільшити частку іншого з подружжя. Це правило особливо актуальне, коли другий із подружжя фактично забезпечував усі потреби сім'ї самостійно.

Якщо один із подружжя приховував доходи, майно чи активи, це розглядається як недобросовісна поведінка. Суд може врахувати приховане майно при розподілі, зменшити частку того, хто приховував, збільшити частку іншого для компенсації. Таким майном являється приховані банківські рахунки, корпоративні права, нерухомість, оформлена на третіх осіб.

Судова практика яка виникає у таких справах:

- справа № 372/1804/19 (2022 року): суд визнав, що приховування доходів і витрат на шкоду сім'ї є підставою для відступу від рівності часток.

Суть справи: подружжя перебувало у шлюбі, протягом якого один із партнерів приховував значні доходи та витрачав кошти у спосіб, що не відповідав інтересам сім'ї (наприклад, витрати на особисті потреби, які не мали відношення до утримання сім'ї чи дітей). Другий із подружжя вимагав поділу майна та доводив, що приховані доходи і витрати свідчать про недобросовісну поведінку. Позиція судів нижчих інстанцій постановила, що майно було визнано спільним, але питання про рівність часток залишалося дискусійним. Верховний Суд 2022 року постановив, що рівність часток не є абсолютною. Якщо один із подружжя діяв недобросовісно, приховував доходи чи витрачав кошти на шкоду сім'ї, це може бути підставою для відступу від рівності часток.

Правовими висновками Верховного Суду по даній справі визначалися принцип рівності часток (ст. 70 СК України) може бути змінений судом у виняткових випадках, недобросовісна поведінка одного з подружжя (приховування доходів, витрати на шкоду сім'ї) є такою винятковою обставиною. Суд враховує інтереси дітей та сім'ї як пріоритетні при вирішенні спорів. Це рішення закріпило практику, що поділ майна не завжди означає 50/50, а може бути скоригований для справедливості.

Для курсової роботи справа № 372/1804/19 є показовою для теми правового режиму майна подружжя, оскільки демонструє реальне застосування принципу відступу від рівності часток. Судова практика підтверджує, що формальна рівність не завжди відповідає справедливості. Це рішення можна використати як приклад для аналізу того, як суди балансують між нормою закону та фактичними обставинами життя сім'ї [6, с.58];

- справа № 753/22860/16-ц (2024 р.): Верховний Суд України врахував недобросовісну поведінку чоловіка, який приховував корпоративні доходи, і збільшив частку дружини.

Суть спору: подружжя перебувало у шлюбі, під час якого чоловік володів корпоративними правами та отримував доходи від діяльності підприємства. Він приховував ці доходи від дружини, не використовував їх на потреби сім'ї та дітей, а спрямовував на власні інтереси. Позовні вимоги дружини через суду була

вимога про поділ майна та врахування корпоративних доходів як спільної сумісної власності. Вона наполягала, що чоловік діяв недобросовісно, приховуючи прибутки, і це має бути враховано при визначенні часток.

Верховний Суд України 2024 року підтвердив, що корпоративні доходи, отримані під час шлюбу, належать до спільної сумісної власності подружжя. Суд визнав, що приховування доходів є формою недобросовісної поведінки, яка шкодить інтересам сім'ї. На підставі ст. 70 Сімейного кодексу України суд відступив від принципу рівності часток і збільшив частку дружини у спільному майні.

Правові висновки Верховного Суду України є:

- корпоративні права та доходи від них, отримані у шлюбі, входять до складу спільного майна;
- недобросовісна поведінка одного з подружжя (приховування доходів, витрати на шкоду сім'ї) є підставою для відступу від рівності часток;
- суд враховує інтереси дітей та сім'ї як пріоритетні при вирішенні спорів;
- це рішення закріпило практику, що поділ майна може бути нерівним, якщо одна сторона діяла проти інтересів сім'ї.

Для курсової роботи справа № 753/22860/16-ц є показовою для теми правового режиму майна подружжя, оскільки демонструє застосування принципу справедливості понад формальну рівність. Це рішення можна використати як приклад того, як суди балансують між нормою закону та фактичними обставинами життя сім'ї. Судова практика підтверджує, що корпоративні доходи не можуть бути приховані від поділу, якщо вони отримані у шлюбі [6, с.58];

- справа № 761/4953/20 (2023 р.): ухилення від утримання дітей стало аргументом для збільшення частки матері.

Суть спору: подружжя розлучалося, і предметом спору став поділ майна. Виявилося, що батько систематично ухилявся від виконання обов'язку утримувати дітей – не сплачував аліменти, не забезпечував їхні потреби, фактично переклав усі витрати на матір. У позовних вимогах мати вимагала

поділу майна з урахуванням того, що вона самотійно несла витрати на дітей, а батько ухилявся від своїх обов'язків. Верховний Суд України у 2023 році підтвердив, що ухилення від утримання дітей є формою недобросовісної поведінки одного з подружжя. На підставі ст. 70 Сімейного кодексу України суд відступив від принципу рівності часток. Суд визнав, що інтереси дітей мають пріоритет, і тому частка матері у спільному майні була збільшена.

Правові висновки Верховного Суду України були:

- принцип рівності часток не є абсолютним — суд може відступити від нього у виняткових випадках;
- інтереси дітей є ключовим фактором при вирішенні спорів про майно;
- недобросовісна поведінка (ухилення від аліментів, невиконання обов'язків щодо дітей) може бути аргументом для збільшення частки іншого з подружжя;
- це рішення закріпило практику, що поділ майна враховує не лише формальні права, а й фактичну поведінку сторін.

Для курсової роботи справа № 761/4953/20 є показовою для теми правового режиму майна подружжя, оскільки демонструє, як суди враховують інтереси дітей при поділі майна. Це рішення можна використати як приклад того, що судова практика виходить за межі формальної рівності й застосовує принцип справедливості. Судова практика підтверджує, що ухилення від утримання дітей має прямий вплив на розподіл майна [6, с.58].

Для правового режиму майна в таких обставинах є поведінка подружжя. Вона стає критерієм добросовісності, який впливає на розподіл майна. Це стимулює сторони діяти чесно та відповідально у шлюбі. Судова практика показує, що рівність часток – не абсолютна, вона може бути змінена для захисту інтересів добросовісного партнера та дітей.

Отже, ухилення від утримання сім'ї чи приховування доходів – це серйозні фактори, які можуть призвести до зменшення частки недобросовісного подружжя. Судова практика в Україні дедалі більше орієнтується на

справедливість і захист інтересів сім'ї, а не лише на формальну арифметику поділу.

Загалом у таких справах відбуваються важливі тенденції. Судом розглядається розширення складу майна, що підлягає поділу: тепер це не лише речі, а й фінансові інструменти, боргові зобов'язання, корпоративні права. Здійснюється індивідуальний підхід, де суди дедалі частіше враховують поведінку кожного з подружжя, їхній внесок у добробут сім'ї та інтереси дітей. Відступ від рівності застосовується обережно, щоб уникнути зловживань, але він стає реальним інструментом захисту добросовісного партнера.

Судова практика щодо неподільних речей, наприклад квартира, судом може бути розглянута таким чином, щоб залишити її одному з подружжя, а іншому присудити грошову компенсацію. Це дозволяє уникнути конфліктів і забезпечити реальне користування майном.

Суди рухаються від формальної арифметики до справедливого балансу інтересів. Добросовісність та захист дітей стають ключовими критеріями. Розширення складу майна відображає сучасні економічні реалії (криптовалюти, корпоративні права, борги). Верховний Суд активно формує нові правові позиції, що деталізують застосування принципу рівності часток у складних ситуаціях.

2.3. Проблеми кваліфікації майна як спільного чи особистого

У правовому режимі майна подружжя при розірванні шлюбу центральним питанням виступає кваліфікація майна, а саме визначення його як спільного сумісного чи особистого. Від цього залежить порядок поділу, обсяг прав кожного з подружжя та гарантії захисту їхніх інтересів. Основні проблеми виникають у таких аспектах:

- нечіткість меж між особистим і спільним майном. Наприклад, майно, набуте під час шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя;

- складність доказування джерела походження майна. Судова практика показує, що саме доведення факту придбання за особисті кошти є найбільш проблемним;
- правовий статус подарунків та спадщини. Хоча вони визнаються особистим майном, часто виникають спори щодо їх використання у спільних інтересах сім'ї;
- інвестиції та покращення особистого майна. Якщо один із подружжя вкладає значні кошти у майно іншого, постає питання про зміну його правового режиму;

Таким чином, проблема кваліфікації майна полягає не лише у формальному застосуванні норм закону, а й у необхідності врахування фактичних обставин сімейного життя. Це робить дану тему актуальною як для теоретичних досліджень, так і для практики судового розгляду спорів.

Закон встановлює винятки, коли майно належить одному з подружжя на праві особистої приватної власності.

Майно, набуте у спадщину визначено нормою закону (стаття 57 СК України) прямо передбачає, що майно, отримане одним із подружжя у спадщину, є його особистим. Особливості даної норми є те, що незалежно від часу отримання (до чи під час шлюбу), навіть якщо спадкове майно використовується у спільних інтересах сім'ї, воно не змінює правового режиму. Винятком може бути, якщо другий із подружжя здійснив значні інвестиції у збереження чи покращення спадкового майна (наприклад, капітальний ремонт будинку). У такому випадку суд може визнати право на частку.

Майно, отримане як дарунок також відноситься до особистої власності того з подружжя, кому воно було подароване. Ключовим критерієм є адресність дарунку. Якщо подарунок зроблено конкретній особі (наприклад, дружині), він є її особистим майном. Виникають проблемні ситуації, коли дарунок "сім'ї" або "подружжю" – тоді майно визнається спільним. Дарунок у вигляді грошей: якщо вони були використані для купівлі майна, потрібно довести, що саме ці кошти стали джерелом придбання.

Речі індивідуального користування. До особистого майна належать речі, призначені для індивідуального користування: одяг, взуття, особисті прикраси, інструменти професійної діяльності. Винятками є предмети розкоші (дорогі ювелірні вироби, антикваріат) можуть бути визнані спільними, якщо придбані за спільні кошти, а також транспортні засоби, навіть якщо ними користується один із подружжя, не належать до категорії речей індивідуального користування.

В інших випадках особистим майном згідно норм закону вважається:

- майно, набуте до шлюбу;
- майно, набуте під час шлюбу, але за особисті кошти (наприклад, за гроші від продажу майна, що належало одному з подружжя до шлюбу);
- премії, нагороди за особисті заслуги (крім тих, що отримані у зв'язку з трудовою діяльністю, де враховується спільний внесок сім'ї).

Отже є ряд узагальнюючих критеріїв, які впливають на визнання майна особистим, а саме:

- а) джерело походження майна – спадщина, дарунок, особисті кошти.
- б) адресність набуття – майно передане конкретній особі, а не сім'ї.
- в) призначення майна – речі для особистого користування.
- г) фактичні обставини використання – якщо другий із подружжя доведе істотний внесок у збереження чи покращення майна, можливе визнання права на частку.

Таким чином, кваліфікація майна як особистого ґрунтується на поєднанні юридичних норм та фактичних обставин. Судова практика показує, що найбільші труднощі виникають у доведенні джерела коштів та визначенні, чи є річ предметом індивідуального користування чи розкоші.

Правовий режим майна подружжя передбачає, що все набуте у шлюбі є спільною сумісною власністю, за винятком випадків, коли майно належить одному з подружжя на праві особистої приватної власності (спадщина, дарунок, речі індивідуального користування тощо). Однак на практиці часто виникає ситуація, коли спільні кошти сім'ї інвестуються у майно, яке формально

належить лише одному з подружжя. Це породжує низку правових і доказових проблем.

Якщо у спадковий чи подарований будинок вкладено значні кошти на ремонт, реконструкцію чи добудову, постає питання: чи змінюється його статус з особистого на спільне? Закон прямо не передбачає автоматичної трансформації, але судова практика визнає право другого з подружжя на частку, якщо доведено істотне збільшення вартості майна за рахунок спільних коштів.

Проблема доказування постає з трьох позицій:

- джерело коштів. Необхідно довести, що саме спільні кошти (заробітна плата, доходи від бізнесу, інші сімейні доходи) були використані для інвестицій;
- обсяг інвестицій. Суд оцінює, чи є вкладення "істотними". Наприклад, косметичний ремонт не змінює правового режиму, а капітальна реконструкція може.
- документальне підтвердження. Чеки, договори, акти виконаних робіт часто відсутні, що ускладнює доведення.

Формально майно залишається особистим, але фактично другий із подружжя втрачає вкладені кошти у випадку розірвання шлюбу. Це створює ризик несправедливого розподілу: один із подружжя отримує майно з підвищеною вартістю, а інший – нічого.

Як показує судова практика та підходи, суд може визнати право на компенсацію вартості інвестицій або частку у майні. Ключовим критерієм є істотність збільшення вартості майна. Якщо доведено, що без спільних коштів майно не мало б такої цінності, суд може змінити його правовий режим. Проблема полягає у відсутності чітких законодавчих критеріїв, що залишає широке поле для судового розсуду [6;8, с.58].

Можливі наступні шляхи вирішення даного питання:

- договірні механізми – це коли подружжя може укласти шлюбний договір, де визначити порядок інвестування у особисте майно та наслідки;

- документування витрат, а саме збирання доказів (квитанцій, договорів, банківських виписок) зменшує ризики у майбутньому;
- законодавче уточнення, тобто необхідність чіткого закріплення у Сімейному кодексі України критерії істотності інвестицій та порядок компенсації.

Проблема інвестування спільних коштів у особисте майно одного з подружжя полягає у балансі між формальним правом власності та принципом справедливості. Відсутність чітких норм призводить до того, що вирішення залежить від судової практики та доказової бази. Це робить питання надзвичайно актуальним для теорії та практики сімейного права.

Однією з ключових проблем у спорах про поділ майна подружжя є доведення джерела походження коштів, за які було придбане чи покращене майно. Саме від цього залежить, чи буде майно визнане спільним сумісним, чи особистим.

Згідно статті 60 СК України майно, набуто під час шлюбу, вважається спільним, якщо не доведено інше. Тягар доказування лежить на тому з подружжя, хто стверджує, що майно придбане за особисті кошти (наприклад, отримані у спадщину чи дарунок).

Часто виникають труднощі в доказуванні набутого спільного майна:

- відсутність документального підтвердження. У багатьох випадках кошти витрачаються без збереження квитанцій, банківських виписок чи договорів. Особливо складно довести використання готівки, яка не має чіткої історії походження;
- змішування особистих і спільних коштів. Якщо особисті кошти були покладені на спільний рахунок або використані разом із сімейними доходами, виникає проблема їх відокремлення. Суд може розцінити таке змішування як втрату ознак особистого майна;
- час набуття коштів. Якщо кошти отримані до шлюбу, але використані під час шлюбу, потрібно довести, що саме вони стали джерелом придбання майна. Відсутність чіткої хронології ускладнює кваліфікацію;

- докази у вигляді свідчень. Свідчення родичів чи знайомих часто не визнаються достатніми доказами без документального підтвердження. Суд надає перевагу письмовим доказам (договори, банківські документи, акти).

У судовій практиці судді виходять із презумпції спільності майна. Тобто якщо немає переконливих доказів, майно визнається спільним. Навіть якщо один із подружжя стверджує, що придбав майно за кошти від продажу особистого майна, потрібно надати докази: договір купівлі-продажу, банківські виписки, підтвердження руху коштів. У випадках, коли доказів недостатньо, суд може присудити компенсацію замість визнання майна особистим.

Виникають багато проблемних ситуацій, які можуть вплинути на доказову базу визначення особистого майна, наприклад:

- даровані гроші: якщо вони використані для купівлі майна, потрібно довести, що саме ці кошти були джерелом;
- спадкові кошти: якщо вони вкладені у спільний бізнес чи рахунок, довести їх особистий характер майже неможливо;
- інвестиції у нерухомість: якщо особисті кошти використані для купівлі квартири, але договір оформлений на обох, суд визнає майно спільним.

Шляхи вирішення таких проблемних ситуацій можливо за наявності:

- документування кожної операції: збереження договорів, квитанцій, банківських виписок;
- використання окремих рахунків для особистих коштів, щоб уникнути їх змішування зі спільними;
- шлюбного договору, де є чітке визначення джерел коштів та правового режиму майна;
- законодавчого уточнення, а саме потреба у більш чітких критеріях доказування, щоб зменшити судовий розсуд.

Складність доведення джерела походження коштів полягає у тому, що презумпція спільності майна діє автоматично, а довести особистий характер коштів можливо лише за наявності переконливих доказів. Відсутність

документів, змішування коштів та нечіткість законодавчих критеріїв створюють серйозні проблеми для справедливого вирішення спорів [6;8, с.58].

Питання поділу майна подружжя при розірванні шлюбу особливо загострюється, коли йдеться про нерухомість та корпоративні права. Ці категорії майна мають складний правовий режим, що зумовлює численні судові спори.

Нерухомість (квартири, будинки, земельні ділянки) є найбільш поширеним предметом спорів, при якій виникають такі питання:

- проблеми кваліфікації майна (якщо нерухомість придбана під час шлюбу – презумпція спільності, а також якщо придбана за особисті кошти одного з подружжя (спадщина, дарунок, продаж особистого майна) – потрібно довести джерело коштів);
- проблеми оформлення права власності (часто нерухомість оформлюється на одного з подружжя, але фактично купується за спільні кошти. Судова практика визнає таке майно спільним, навіть якщо другий із подружжя не зазначений у правовстановлюючих документах);
- інвестиції у нерухомість (якщо один із подружжя вклав кошти у ремонт чи реконструкцію особистої нерухомості іншого, виникає питання про компенсацію або зміну правового режиму. Суд оцінює істотність покращень та їх вплив на вартість майна);
- спори щодо земельних ділянок (земля, отримана у спадщину чи дарунок, є особистою. Але якщо на ній збудовано житло за спільні кошти – виникає подвійний режим: земля особиста, будинок спільний).

Корпоративні права – це права учасника (засновника) юридичної особи, що включають право на частку у статутному капіталі, управління та отримання дивідендів.

Кваліфікація корпоративних прав проста, якщо частка придбана під час шлюбу за спільні кошти – вона є спільною власністю, а якщо корпоративні права отримані у спадщину чи дарунок – вони належать особисто одному з подружжя.

Проблеми доказування виникають тоді, коли часто корпоративні права оформлюються на одного з подружжя, але фактично фінансування здійснюється

за рахунок спільних коштів. Доведення джерела коштів є ключовим для визначення правового режиму.

У спорах щодо управління бізнесом один із подружжя може бути формальним власником частки, але інший, наприклад, фактично здійснював управління чи фінансування. Тому суд може визнати право на компенсацію або частку, виходячи з принципу справедливості. Визначення реальної вартості частки у бізнесі є складним: потрібна експертна оцінка, врахування активів, зобов'язань, прибутковості. Це часто затягує судові процеси.

Виникають спільні проблеми у спорах щодо нерухомості та корпоративних прав:

- відсутність чітких критеріїв у законодавстві – суди керуються презумпцією спільності та власним розсудом;
- складність доказування джерела коштів – особливо при інвестиціях у бізнес чи нерухомість;
- необхідність експертних оцінок – для визначення вартості майна чи корпоративних прав;
- ризик несправедливого розподілу – один із подружжя може залишитися без компенсації, якщо не доведе свій внесок.

Шляхами вирішення таких проблем є чітке визначення правового режиму нерухомості та корпоративних прав у шлюбному договорі, документування інвестицій – збереження договорів, квитанцій, банківських виписок. Для додаткових можливостей вирішення спірних питань щодо нерухомості та корпоративних прав необхідно законодавче уточнення – потреба у більш чітких правилах щодо кваліфікації корпоративних прав та інвестицій у нерухомість та розвиток судової практики – формування єдиних підходів до вирішення таких спорів.

Судові спори щодо нерухомості та корпоративних прав є найбільш складними у сфері поділу майна подружжя. Вони поєднують проблеми кваліфікації майна, доказування джерела коштів та оцінки вартості. Вирішення

таких спорів потребує комплексного підходу: від законодавчих змін до розвитку практики укладення шлюбних договорів.

Порівняння з практикою інших країн щодо кваліфікації майна як спільного чи особистого

Проблема визначення правового режиму майна подружжя є універсальною для більшості правових систем світу. Вона стосується не лише України, а й інших країн, де існують різні моделі регулювання: режим спільності майна, режим роздільності майна та змішані моделі [6;8, с.58].

У республіці Польща наявний статутний режим – це спільність майна, яка виникає автоматично після шлюбу. До особистого майна входить спадщина, дарунки, майно набуте до шлюбу. Подружжя може укласти шлюбний договір і змінити режим на роздільність. У судовій практиці часто виникають спори щодо приросту вартості особистого майна, якщо воно покращувалося за спільні кошти.

У Німеччині існує основний режим – *Zugewinnsgemeinschaft* (спільність приросту майна). Кожен із подружжя зберігає своє особисте майно, але при розлученні здійснюється вирівнювання приросту. Перевага в тому, що враховується економічний баланс, навіть якщо майно формально належить одному з подружжя. Проблемою судових спорів виникає у складності оцінки приросту та необхідність експертних висновків.

У Англії та Уельсу немає чіткої системи спільності чи роздільності. Суд застосовує принцип “fairness” (справедливості), враховуючи внесок кожного з подружжя. Особисте майно (спадщина, дарунки) може бути враховане, але суд має широкі дискреційні повноваження щодо його поділу. Проблема виникає у непередбачуваності рішень, оскільки суд може поділити навіть особисте майно, якщо це потрібно для справедливості.

У Канаді діє режим сімейної власності: усе майно, набуте під час шлюбу, є спільним. Особисте майно вважається спадщина, дарунки, майно до шлюбу. Приріст вартості особистого майна під час шлюбу може бути поділений. Проблемою у судових спорах є складність визначення приросту вартості та його зв'язку зі спільними інвестиціями.

В Іспанії та Франції традиційно застосовується режим спільності майна (community of property). Особистим вважається майно: спадщина, дарунки, речі індивідуального користування. Особливість: можливість укласти шлюбний контракт і змінити режим на роздільність. Проблема у судовій практиці часто виникають спори щодо того, чи є подарунок адресним (одному з подружжя) чи сім'ї в цілому [11, с.58].

Тому в Україні та Польщі класична презумпція спільності майна з винятками. Німеччина та Канада є спільне щодо врахування приросту вартості особистого майна, що дозволяє більш справедливо розподілити активи. В Англії та Уельсі немає чітких правил, суд вирішує на основі справедливості, що робить систему гнучкою, але непередбачуваною. У Франції та Іспанії відбувається традиційна спільність майна з можливістю змінити режим через контракт.

Таким чином, практика інших країн показує різні моделі вирішення проблеми кваліфікації майна, але спільною рисою є прагнення до балансу між формальним правом власності та принципом справедливості.

2.4. Особливості поділу боргів та зобов'язань.

Проблема правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу охоплює не лише питання розподілу активів, але й визначення правового статусу боргів та зобов'язань, які виникли під час спільного життя. У сучасних умовах це питання набуває особливої актуальності, адже фінансові операції подружжя часто здійснюються спільно, але оформлюються на одного з них.

Основна складність полягає у встановленні, які саме борги слід вважати спільними, а які залишаються особистими зобов'язаннями кожного з подружжя. Виникають проблеми з кваліфікацією кредитів, позик, іпотек, а також зобов'язань, що виникли у зв'язку з підприємницькою діяльністю одного з подружжя.

Поділ боргів та зобов'язань є невід'ємною складовою проблеми правового режиму майна подружжя, адже від правильного визначення їхнього статусу залежить справедливість та баланс інтересів сторін при розірванні шлюбу.

У презумпції спільності боргів, що виникли в інтересах сім'ї в сімейному праві України діє принцип, що якщо борг виник в інтересах сім'ї, він презюмується спільним, навіть якщо формально оформлений лише на одного з подружжя. Це положення має велике практичне значення, адже дозволяє захистити кредиторів і забезпечити справедливий розподіл фінансових обов'язків між сторонами.

Статті 65, 68 СК України передбачає, що подружжя має рівні права та обов'язки щодо майна і зобов'язань, які виникають у зв'язку із задоволенням потреб сім'ї. Якщо один із подружжя уклав договір (наприклад, кредитний), але кошти були використані для спільних потреб (купівля житла, лікування, навчання дітей), борг визнається спільним. Презумпція діє автоматично, доки не доведено протилежне [10, с.58].

Встановлюються критерії визначення боргу як спільного:

- мета боргу – чи був він спрямований на задоволення потреб сім'ї (житло, побут, освіта, лікування);
- час виникнення – борг виник під час шлюбу, а не до нього;
- фактичне використання коштів – чи отримала сім'я реальну користь від залучених ресурсів;
- добросовісність сторін – чи діяв один із подружжя в інтересах сім'ї, а не виключно для особистих цілей.

У судовій практиці кредити на житло чи побутові потреби визнаються спільними, навіть якщо договір укладений лише одним із подружжя. При іпотеці якщо квартира придбана для сім'ї, борг за іпотекою є спільним. Позики для бізнесу: якщо бізнес приносив дохід сім'ї, борг може бути визнаний спільним; якщо ж він був особистим проектом – борг залишається особистим. У спорах з кредиторами кредитори мають право вимагати виконання зобов'язань від обох подружжя, якщо доведено, що борг виник для сімейних потреб.

Проблемні аспекти що виникають при боргових зобов'язаннях:

- доказування мети боргу: складно довести, що кошти були використані саме для сім'ї, а не для особистих потреб;
- змішаний характер витрат: частина коштів могла піти на сім'ю, а частина – на особисті цілі;
- ризик несправедливості: один із подружжя може залишитися з боргами, які фактично не приносили користі сім'ї;
- відсутність чітких критеріїв у законі: суди часто вирішують питання на власний розсуд, що створює непередбачуваність.

Щоб вирішити проблему визнання спільного боргу необхідно законодавче уточнення та закріплення чітких критеріїв визначення боргу як спільного. Шлюбний договір дасть можливість заздалегідь визначити порядок поділу боргів. Документування витрат збереже докази використання коштів на сімейні потреби. Розвиток судової практики допоможе формування єдиних підходів до кваліфікації боргів.

Презумпція спільності боргів, що виникли в інтересах сім'ї, є важливим інструментом захисту як подружжя, так і кредиторів. Вона забезпечує баланс між формальним оформленням зобов'язань та фактичними потребами сім'ї. Водночас складність доказування мети боргу та відсутність чітких критеріїв створюють значні проблеми у судовій практиці, що робить це питання одним із найактуальніших у сфері сімейного права.

Питання поділу боргів подружжя є не менш складним, ніж поділ майна. Якщо щодо майна діє презумпція спільності, то щодо боргів виникає потреба чітко відмежувати особисті зобов'язання кожного з подружжя від тих, що виникли в інтересах сім'ї і тому мають спільний характер.

Спільними боргами визнаються ті, що виникли під час шлюбу і були спрямовані на задоволення потреб сім'ї (житло, лікування, освіта дітей, побутові витрати).

Особистими боргами є ті, що виникли до шлюбу або під час шлюбу, але мали виключно індивідуальний характер (наприклад, кредит на особистий

бізнес, позика для особистих інтересів, штрафи чи компенсації за особисті правопорушення).

Прикладами особистих боргів є кредит, взятий до шлюбу, позика для фінансування особистого бізнесу, який не приносив доходу сім'ї, борги за азартні ігри чи інші особисті витрати, штрафи, пені, компенсації за шкоду, завдану одним із подружжя [9, с.58].

В судовій практиці кредити на житло чи побутові потреби визнаються спільними, навіть якщо оформлені на одного. Борги за підприємницькою діяльністю часто визнаються особистими, якщо другий із подружжя не був залучений до бізнесу. Існують змішані випадки, коли кошти частково використані для сім'ї, а частково для особистих цілей, суд може розділити борг пропорційно або присудити компенсацію.

Проблемними аспектами є доказування мети боргу. Складно довести, що кошти були використані саме для сім'ї. При цьому може бути змішаний характер витрат: частина коштів могла піти на сім'ю, а частина – на особисті потреби. Відсутність чітких критеріїв у законі, коли суди часто вирішують питання на власний розсуд. Виникає ризик несправедливості, де один із подружжя може залишитися з боргами, які фактично не приносили користі сім'ї.

Відмежування особистих боргів від спільних є ключовим для справедливого вирішення спорів при розірванні шлюбу. Основними критеріями виступають мета боргу, час його виникнення, форма оформлення та фактичне використання коштів. Водночас відсутність чітких законодавчих норм і складність доказування створюють значні проблеми, що потребують вдосконалення як на рівні законодавства, так і судової практики.

Проблема поділу кредитних зобов'язань є однією з найбільш складних у практиці сімейного права. Якщо щодо майна діє презумпція спільності, то щодо боргів виникає потреба визначити, чи є кредитні зобов'язання спільними чи особистими, а також як саме вони мають бути розподілені між подружжям після розірвання шлюбу. Якщо кредит був узятий під час шлюбу і використаний для задоволення потреб сім'ї (купівля житла, побутових речей, лікування, освіта

дітей), він визнається спільним боргом. Якщо кредит був узятий до шлюбу або використаний для особистих цілей одного з подружжя (наприклад, фінансування особистого бізнесу, придбання речей індивідуального користування), він залишається особистим боргом.

При визначенні спільності кредиту необхідно враховувати чи був він спрямований на задоволення потреб сім'ї, чи був він запозичений під час шлюбу чи до нього, чи зазначені обидва подружжя як позичальники, чи лише один та чи отримала сім'я реальну користь від кредиту.

Судова практика розкриває питання іпотечних кредитів (якщо квартира придбана для сім'ї, борг визнається спільним навіть тоді, коли договір укладений лише на одного з подружжя). В разі оформлення споживчого кредиту судом встановлюється, що якщо кошти витрачені на побутові потреби, борг поділяється між подружжям. При кредиті для бізнесу враховується, якщо бізнес приносив дохід сім'ї, борг може бути визнаний спільним. В разі якщо ж він був особистим проектом – борг залишається особистим. Виникають змішані випадки: якщо кредит частково використаний для сім'ї, а частково для особистих цілей, суд може розділити борг пропорційно або присудити компенсацію [6 с.58].

Основними проблемами при поділі кредитних зобов'язань є складність доведення, що кошти були використані саме для сімейних потреб, а не особистих. Часто витрати мають змішаний характер, а відсутність чітких критеріїв у законі залишає широке поле для судового розсуду, що може призвести до несправедливого покладання боргів на одного з подружжя.

Можливими шляхами вирішення проблеми поділу кредитних зобов'язань є укладення шлюбного договору, де подружжя може заздалегідь визначити порядок їх розподілу. Важливим також є документування витрат, що дозволяє підтвердити використання кредитних коштів на сімейні потреби. Додатково необхідне законодавче уточнення критеріїв кваліфікації боргів та формування єдиної судової практики, яка забезпечить стабільність і передбачуваність рішень.

Поділ кредитних зобов'язань при розірванні шлюбу є складним процесом, що вимагає врахування мети кредиту, часу його виникнення, форми оформлення

та фактичного використання коштів. Презумпція спільності боргів, що виникли в інтересах сім'ї, забезпечує баланс між правами подружжя та інтересами кредиторів, але водночас створює значні проблеми у доказуванні та практичному застосуванні.

Питання відповідальності за борги одного з подружжя є надзвичайно складним у сімейному праві, адже воно стосується балансу між інтересами кредиторів та захистом прав другого з подружжя. Судова практика в Україні та інших країнах виробила певні підходи до вирішення таких спорів, виходячи з принципу справедливості та презумпції спільності зобов'язань, що виникли в інтересах сім'ї.

Якщо борг виник в інтересах сім'ї (наприклад, кредит на житло, лікування, освіти дітей), суди визнають його спільним, навіть якщо договір укладений лише одним із подружжя. Якщо борг має особистий характер (наприклад, позика для бізнесу, який не приносив доходу сім'ї, або штрафи за правопорушення), відповідальність несе лише той із подружжя, хто його створив. Суд враховує не лише формальне оформлення договору, але й фактичне використання коштів.

Підходи до вирішення судових спорів здійснюється:

- за презумпції спільності боргів – якщо немає доказів протилежного, борг визнається спільним;
- компенсаційний механізм – якщо борг є особистий, але другий із подружжя фактично сплачував його, суд може присудити компенсацію;
- залучення кредиторів – кредитори мають право вимагати виконання зобов'язань від обох подружжя, якщо доведено, що борг виник для сімейних потреб;
- шлюбний договір, при яких суди враховують положення договору, якщо він чітко визначає порядок відповідальності за борги.

Судова практика щодо відповідальності за борги одного з подружжя базується на принципі: борги, що виникли в інтересах сім'ї, є спільними; борги, що мають особистий характер, залишаються індивідуальними. Водночас відсутність чітких законодавчих критеріїв і складність доказування мети боргу

створюють значні проблеми, які суди вирішують на власний розсуд. Це робить питання одним із найбільш дискусійних у сфері сімейного права.

Проблеми правового регулювання та пропозиції щодо їх вирішення питання поділу боргів та зобов'язань є одним із найбільш дискусійних у сімейному праві. На відміну від майна, щодо якого діє презумпція спільності, правове регулювання боргів залишається недостатньо чітким і створює значні труднощі у судовій практиці.

Основні проблеми правового регулювання виникають у відсутності чітких критеріїв у законі. Сімейний кодекс України не містить детального переліку боргів, які слід вважати спільними чи особистими. Це залишає широке поле для судового розсуду, що призводить до непередбачуваності рішень.

Існує складність доказування мети боргу. Подружжя часто не може довести, що кредит чи позика були використані саме для сімейних потреб. Витрати мають змішаний характер: частина коштів йде на сім'ю, частина – на особисті цілі.

Проблема неврегульованості питань підприємницьких боргів, коли один із подружжя займається бізнесом, виникає проблема: чи повинні борги підприємця визнаватися спільними, якщо другий із подружжя не був залучений до діяльності. Закон не дає чіткої відповіді, що створює ризик несправедливого покладання боргів.

Відбувається боротьба між захистом прав кредиторів та захистом прав подружжя, кредитори прагнуть стягнути борг із обох подружжя, навіть якщо він був особистим. Це може порушувати баланс інтересів і призводити до несправедливого навантаження на одного з подружжя.

Тому вирішеннями проблемних питань різного роду щодо поділу боргів та зобов'язань є пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання, а саме:

- внесення змін до Сімейного кодексу України, де будуть чітко визначені критерії віднесення боргів до спільних чи особистих. Закріпити поняття “борги в інтересах сім'ї” та встановити перелік типових випадків (житло, лікування, освіта, побутові потреби).

- регулювання підприємницьких зобов'язань. Встановити норму, що борги, пов'язані з бізнесом одного з подружжя, визнаються особистими, якщо другий із подружжя не був залучений до діяльності. Передбачити можливість компенсації, якщо бізнес приносив дохід сім'ї.
- заохочувати укладення шлюбних договорів, де можна заздалегідь визначити порядок поділу боргів та відповідальності за них. Це зменшить кількість спорів і забезпечить передбачуваність.
- рекомендувати подружжю зберігати документи, що підтверджують використання кредитних коштів на сімейні потреби. Це полегшить доказування у суді та зменшить ризик несправедливих рішень.
- Верховний Суд України має виробити узагальнені правові позиції щодо поділу боргів. Це забезпечить стабільність і передбачуваність судових рішень.

Проблеми правового регулювання поділу боргів та зобов'язань полягають у нечіткості законодавчих норм, складності доказування мети боргу та неврегульованості підприємницьких зобов'язань. Вирішення цих проблем можливе через законодавче уточнення, розвиток судової практики, укладення шлюбних договорів та документування витрат. Такий комплексний підхід дозволить забезпечити баланс між інтересами подружжя та кредиторів, а також справедливість у розподілі фінансових обов'язків після розірвання шлюбу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

3.1. Колізії та прогалини у чинному законодавстві

Колізії відбуваються між нормами Сімейного та Цивільного кодексів. Наприклад, питання щодо поділу корпоративних прав та доходів від них не завжди чітко врегульоване. Сімейний кодекс визначає майно як спільне, але Цивільний кодекс регулює корпоративні права окремо, що створює правову невизначеність.

У законодавстві України відсутня чітка регламентація боргів подружжя. Закон прямо не визначає, як ділити кредитні зобов'язання, якщо вони оформлені лише на одного з подружжя, але використовувалися для потреб сім'ї [6, с.58].

Недостатня деталізація щодо прав вимоги. Судова практика вже визнає право вимоги за договорами позики спільним майном, але законодавство прямо цього не закріплює.

Існують прогалини у визначенні особистого майна. Наприклад, якщо майно було набуто до шлюбу, але суттєво збільшило свою вартість завдяки спільним інвестиціям – закон не дає чіткої відповіді, чи воно стає спільним.

3.2. Практичні труднощі застосування норм

Як у більшості випадків судових спорів різного роду розгляду справ, так і у сімейних спорах відбувається затягування процесів. Судові справи про поділ майна часто тривають роками через складність доказування, необхідність експертиз та численні апеляції.

Труднощі виникають щодо оцінки майна. Вартість нерухомості, корпоративних прав чи бізнес-активів визначається експертами, але їхні

висновки можуть бути суперечливими. Це призводить до повторних експертиз і затягування процесу.

Також у справах про поділ майна можуть виявлятися нові обставини справи, наприклад приховування активів. Один із подружжя може приховувати доходи, корпоративні права чи банківські рахунки, що ускладнює справедливий поділ.

Виконання рішень після його ухвалення може скласти труднощі. Навіть після винесення рішення виникають проблеми з його фактичним виконанням, особливо якщо йдеться про корпоративні права чи бізнес.

3.3. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання

Аналіз чинного законодавства та судової практики свідчить про наявність низки проблемних аспектів у сфері правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу. Для їх подолання необхідно внести зміни до Сімейного кодексу України та удосконалити процесуальні механізми.

На сьогодні корпоративні права та доходи від участі у господарських товариствах не мають чіткої регламентації у Сімейному кодексі. Це створює правову невизначеність та призводить до різних підходів у судовій практиці [6, с.58].

Пропонується закріпити у законі, що корпоративні права, набуті у шлюбі, є спільною сумісною власністю, визначити порядок їх поділу, включаючи доходи від дивідендів та прибутку підприємства, встановити механізм захисту прав другого з подружжя у випадку приховування корпоративних доходів.

Чинне законодавство не містить чітких норм щодо поділу боргових зобов'язань та прав вимоги. Це призводить до того, що суди змушені самотійно формувати практику. Пропонується закріпити у Сімейному кодексі, що борги, набуті у шлюбі для потреб сім'ї, є спільними, визначити порядок їх розподілу

між подружжям, прямо передбачити, що права вимоги (наприклад, за договорами позики) також можуть бути спільним майном.

Сімейний кодекс передбачає можливість відступу від рівності часток, але не визначає чітких критеріїв. Це створює простір для неоднакової практики. Пропонується закріпити у законі перелік підстав для відступу від рівності часток, зокрема:

- ухилення від утримання дітей;
- приховування доходів;
- витрати на шкоду інтересам сім'ї;
- систематичне невиконання обов'язків щодо сімейного бюджету.

Таке уточнення забезпечить єдність судової практики та справедливості рішень.

Практика показує, що судові процеси щодо поділу майна часто затягуються через складність оцінки активів та доказування. Пропонується запровадити спрощені процедури оцінки майна, наприклад, через єдину державну систему експертних оцінок, встановити обов'язковість електронного декларування активів подружжя при розлученні, що дозволить швидше і прозоріше визначати склад майна, передбачити відповідальність за приховування активів.

Шлюбний договір є ефективним інструментом попередження конфліктів, проте в Україні він використовується рідко. Пропонується заохочувати укладення шлюбних договорів через інформаційні кампанії та спрощення процедури їх оформлення, надати можливість у договорі врегулювати питання поділу майна та боргів ще до виникнення спору, закріпити у законі, що шлюбний договір може містити положення про корпоративні права, борги та інші складні активи [9, с.58].

3.4. Роль медіації та альтернативних способів вирішення спорів

Медіація є сучасним та ефективним способом вирішення сімейних спорів, зокрема щодо поділу майна подружжя при розірванні шлюбу. Її сутність полягає у залученні нейтральної третьої сторони – медіатора, який допомагає подружжю досягти взаємоприйняттого рішення без звернення до суду.

Завдяки медіації сторони мають можливість самостійно визначити умови поділу майна, враховуючи власні інтереси та потреби дітей. Це дозволяє уникнути тривалих судових процесів, зменшити фінансові витрати та зберегти більш конструктивні стосунки між колишнім подружжям [6, с.58].

Переваги медіації:

- швидкість вирішення спору. Процес медіації зазвичай триває значно менше часу, ніж судовий розгляд, який може затягуватися на роки;
- збереження конфіденційності. На відміну від судових процесів, що є публічними, медіація забезпечує конфіденційність домовленостей;
- можливість врахувати інтереси дітей. Медіатор допомагає сторонам знайти рішення, яке максимально відповідає потребам неповнолітніх дітей;
- зменшення психологічного навантаження. Медіація дозволяє уникнути конфліктної атмосфери суду, що позитивно впливає на психологічний стан учасників спору.

Таким чином, медіація сприяє зниженню рівня конфліктності та формуванню більш справедливих і гнучких домовленостей.

Окрім медіації, існують інші альтернативні механізми врегулювання спорів між подружжям:

- арбітражні угоди. Використовуються переважно у випадках, коли предметом спору є бізнес-активи чи корпоративні права. Арбітраж дозволяє швидко та професійно вирішити питання, пов'язані з комерційною діяльністю.
- приватні домовленості, закріплені нотаріально. Подружжя може самостійно домовитися про порядок поділу майна та закріпити ці домовленості

у нотаріально посвідченому договорі. Такий документ має юридичну силу та може бути виконаний без додаткового судового втручання.

Ці способи дозволяють уникнути судових процесів, зберегти контроль над результатом та забезпечити більш гнучке врегулювання спору.

У багатьох європейських країнах медіація є не лише рекомендованим, а й обов'язковим етапом перед судовим розглядом сімейних спорів.

У Німеччині перед поданням позову щодо поділу майна чи визначення місця проживання дітей сторони зобов'язані пройти процедуру медіації.

У Польщі медіація активно застосовується у сімейних справах, і суди часто направляють сторони до медіатора перед початком процесу.

Медіація у Франції є частиною державної політики щодо зменшення навантаження на суди та сприяння мирному врегулюванню сімейних конфліктів.

В Україні інститут медіації лише формується, проте його розвиток може стати важливим кроком для зменшення навантаження на судову систему та підвищення ефективності вирішення сімейних спорів. Впровадження обов'язкової медіації перед судовим розглядом могло б значно скоротити кількість конфліктних процесів та сприяти більш справедливому і гуманному вирішенню питань поділу майна.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми правового режиму майна подружжя при розірванні шлюбу показало, що ця сфера сімейного права є однією з найбільш складних та актуальних у сучасних умовах. Вона охоплює не лише питання розподілу активів, але й визначення правового статусу боргів та зобов'язань, що виникають у процесі спільного життя.

Розкрито теоретико-правові засади правового режиму майна подружжя. Було визначено поняття та види майна (спільне та особисте), особливості законного режиму спільної сумісної власності та договірному режиму (шлюбний договір). Порівняння із зарубіжним законодавством показало, що Україна належить до групи країн із презумпцією спільності майна, тоді як інші держави застосовують моделі роздільності або змішані режими. Це свідчить про потребу розвитку договірної свободи та практики укладення шлюбних контрактів в Україні.

Проаналізовано правила поділу майна подружжя, судову практику щодо визначення часток, проблеми кваліфікації майна як спільного чи особистого, а також особливості поділу боргів та зобов'язань. Судова практика підтверджує базовий принцип рівності часток, але допускає відступ від нього у виняткових випадках — при недобросовісній поведінці одного з подружжя або для захисту інтересів дітей. Проблеми кваліфікації майна полягають у складності доказування джерела коштів, визначенні статусу спадщини, дарунків та інвестицій у особисте майно. Особливу складність становить поділ боргів: презумпція спільності діє лише щодо тих зобов'язань, які виникли в інтересах сім'ї, тоді як особисті борги залишаються за тим із подружжя, хто їх створив. Відсутність чітких критеріїв у законі створює непередбачуваність та ризик несправедливості.

Висвітлено проблемні аспекти та шляхи вдосконалення законодавства. Основними проблемами є колізії між нормами Сімейного та Цивільного кодексів, прогалини у визначенні правового режиму корпоративних прав, боргів

та прав вимоги, а також практичні труднощі застосування норм (затягування процесів, оцінка майна, приховування активів). Пропозиції щодо вдосконалення включають:

- закріплення чітких правил поділу корпоративних прав та доходів;
- визначення порядку поділу боргів та прав вимоги;
- встановлення критеріїв для відступу від рівності часток;
- запровадження спрощених процедур оцінки майна та електронного декларування активів;
- розширення ролі шлюбних договорів як превентивного інструменту.

Окремо було розглянуто роль медіації та альтернативних способів вирішення спорів. Медіація дозволяє знизити конфліктність, врахувати інтереси дітей, зберегти конфіденційність та уникнути тривалих судових процесів. Міжнародний досвід (Німеччина, Польща, Франція) показує, що медіація може бути обов'язковим етапом перед судовим розглядом, і її розвиток в Україні є перспективним напрямом.

Отже, правовий режим майна подружжя в Україні базується на презумпції спільності, але має низку прогалин у регулюванні. Судова практика відіграє ключову роль у формуванні критеріїв поділу майна та боргів, компенсуючи недоліки законодавства. Основні проблеми полягають у кваліфікації майна, доказуванні джерела коштів, визначенні статусу боргів та ускладненні процесуальних процедур. Вдосконалення законодавства має включати чіткі критерії поділу корпоративних прав, боргів та прав вимоги, розвиток шлюбних договорів та медіації. Міжнародний досвід свідчить про ефективність договірної свободи та альтернативних способів вирішення спорів, що може бути корисним для України.

Таким чином, правовий режим майна подружжя при розірванні шлюбу є складним комплексом норм і практик, що потребує подальшого вдосконалення. Його розвиток має ґрунтуватися на принципах справедливості, рівності прав подружжя та пріоритеті інтересів дітей, що відповідає сучасним європейським стандартам сімейного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. М. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2018. 210 с.
2. Боднар Т. В., Олійник О. В. (ред.). Сімейне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 560 с.
3. Жилінкова І. В. Договірний режим майна подружжя // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 4(19). – С. 114–120. – Режим доступу: dspace.nlu.edu.ua.
4. Кобзева Т. А., Шапіро В. С. Сімейне право України: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
5. Манжосова О. В., Гнатовська А. І., Мошинська Я. С. Сімейне право: навчально-методичний посібник. Чернівці: Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 120 с.
6. Мельниченко О. В. Спільна сумісна власність подружжя: суперечлива судова практика // Часопис цивільного і господарського права. – 2020. – № 3. – С. 145–152.
7. Польова В. Поняття, правова природа та види правового режиму майна подружжя у сімейному праві України // Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Management and Administration. – 2025. – № 18. – С. 25–34.
8. Резникова М. О. Сімейне право: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, 2015. 68 с.
9. Труба В. І. Окремі проблеми вирішення правового режиму майна та боргів подружжя при розірванні шлюбу // Наукові праці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2023. – С. 45–53.
10. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
11. Хавронюк Р. О. Європейські моделі сімейного права: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 300 с.